

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

EVGHENI VODOLAZKIN

Zilele lui Grigori

În clipa când am descoperit în căsuța mea poștală un text intitulat *Zilele lui Savelie*, am încercat, după obicei, să ghicesc despre ce-ar putea fi vorba. Asocierile mele mergeau în două direcții – proză istorică și proză rurală. Dacă mă gândeam la *Zilele Turbinilor*¹, aș fi zis mai degrabă istorică.

Romanul s-a dovedit a fi despre un motan. Am citit primele câteva paragrafe și deja nu l-am mai putut lăsa din mână. Nu datorită motanului (deși mi-s foarte, foarte dragi pisicile), ci a calității textului. Nu simțeam în el obișnuitele stridențe ale unui începător într-ale literaturii; dimpotrivă, auzeam vocea puternică și calmă a unui maestru.

Posesorul acestei voci este Grigori Slujitel, actor al Studioului de Artă Teatrală². Am presupus ulterior că nu era, probabil, primul lui roman, dar el mi-a răspuns că este cel dintâi. Iată

1. Piesă a scriitorului rus Mihail Bulgakov (1891–1940), bazată pe romanul său *Garda albă*, despre soarta unei familii de intelectuali anti-bolșevici în Războiul Civil din Rusia.

2. Teatru moscovit înființat în 2005, condus de apreciatul regizor Serghei Jenovaci. Din 2018 este filială a Teatrului de Artă A.P. Cehov, unul dintre cele mai importante teatre de stat din Moscova.

deci ce se poate petrece în domeniul artei teatrale. Nu știu cum e posibil așa ceva.

De fapt, nu e vorba doar de un studio teatral – teatrul lui Jenovaci. Regizorul acesta are o sensibilitate aparte față de literatură: cea mai mare parte a spectacolelor lui sunt dramatizări ale unor texte literare. Nu știu dacă mâine teatrul lui va intra sau nu cu toată trupa în literatura rusă, dar faptul că autorul *Zilelor lui Savelie* provine de acolo e simptomatic.

Actorii și scriitorii seamănă mult între ei: și unii, și alții interpretează viața altcuiva. Fiecare în felul său joacă un rol. Scriitorii intră în pielea unui soldat, a unui frizer, a unui președinte și, o vreme, devin și unul, și altul, și al treilea. În orice text pe care îl creează sunt nevoiți să interpreteze absolut toate rolurile. Jocul lor se încheie odată cu punctul de la sfârșitul ultimei propoziții. Pentru actori, dimpotrivă, el abia atunci începe.

Scriitorii sunt însă ființe prea puțin mobile, cu voci tremurătoare, nelucrate. Gestica lor nu e bună de nimic. Fiindcă-și dau seama de asta, nu le place să-și citească textele în prezența actorilor. Cu mijloace scenice sumare (privirea în pământ, câte-o sprânceană ridicată), actorii le transmit părerea pe care le-o fac calitățile lor interpretative.

Pe de altă parte, nici actori care să scrie texte nu sunt prea mulți. Ei știu că, în asemenea cazuri, scriitorii, oricât de nepriecuți la mimică, sunt întotdeauna capabili să adopte o expresie de tristețe senină¹. Separarea fermă a domeniilor de activitate este o condiție a simbiozei dintre scriitor și actor.

Dar se întâmplă uneori ca într-o singură persoană să se unească și un actor, și un scriitor talentat. Și atunci aceste două

1. În original, *svetlaia peceal*, expresie care denumește un adevărat concept al culturii ruse, cu trimitere, firește, la celebra poezie a lui Pușkin „Pe dealurile Gruziei se-ntinde ceața serii“ (în traducerea Mariei Banuș): „Mi-e trist și ușor; e seninul durerii. / Tristețea mi-e plină de tine“ (vezi A.S. Pușkin, *Versuri*, Editura Tineretului, București, p. 89). Aici expresia este, desigur, folosită ironic.

haruri încep să interacționeze, consolidându-se și cultivându-se reciproc. Acesta e cazul lui Grigori Slujitel. Ca om care studiază literatura, nu pot să nu mă întreb cum e posibil ca un scriitor să se nască direct în stadiul maturității sale artistice. O variantă este să presupun că rostirea pe scenă a unor texte de bună calitate însuflă oricui un stil literar, indiferent că scrie sau nu. Și totuși cred (de data asta fără legătură cu studiul literaturii) că, până la urmă, harul autentic nu se poate explica.

Pisicile nu sunt o temă nouă în literatură. N-am să m-apuc să-i enumăr acum pe toți cei care au scris despre aceste făpturi străvechi și intangibile, deși în minte le țin socoteala. N-am să vorbesc nici despre cum în spatele mâțelor și motanilor se întrezăresc întotdeauna oamenii, și nu vreau nici măcar să pomenesc de *insolitarea șklovskiană*¹. Am să spun doar că eroii lui Grigori Slujitel – indiferent că sunt pisici sau oameni – sunt adevărați. Își trăiesc singurătatea și suferințele, râd și iubesc. De altfel, iubirea din romanul acesta merită câteva cuvinte aparte. Este – fiindcă așa a fost să fie – o dragoste platonice, adică cea mai înaltă formă de iubire.

În timp ce citeam, m-am trezit gândindu-mă că, în *Zilele lui Savelie*, autorul s-a transformat complet în motan. E o îndeletnicire nespecifică unui locuitor al capitalei – chiar exotice, s-ar putea spune –, dar pentru un scriitor, foarte importantă. Prin romanul acesta, Grigori Slujitel ne dovedește că de azi înainte se poate transpune în absolut oricine, iar noi, așezați în sală, îi vom urmări metamorfozele cu răsuflarea tăiată.

Vom râde și vom plânge. Și ne vom bucura că în literatura noastră a apărut un asemenea Savelie.

Și un asemenea Grigori, firește.

1. Procedeu artistic definit de teoreticianul rus al literaturii Viktor B. Șklovski (1893–1984), care constă în prezentarea unui obiect cunoscut într-o lumină neobișnuită pentru a-l face mai interesant pentru receptor.

ZILELE LUI SVELIE

Hermionei, lui Platon
și tuturor prietenilor dispăruți

*Ai să ții oare minte zilele noastre senine?
Cum, în fiecare dimineață, întâmpinam soarele pe Iauza,
iar seara ne despărțeam de el pe Bolșaia Polianka?
Ai să ții minte plimbările agale pe Baumanskaia?
Cum dădeam din coadă la unison coborând pe Basmannaia?
Și-ai să zâmbești oare ca în clipele când prima rază,
căzând pe cupola aurită a bisericii Sfântul Nichita,
îți orbea privirea de smarald?
Ai să-ți amintești de Pokrovka, de Solianka, de Hohlovka?
Doamne, unde sunt oare toate?
Unde s-au dus?*

1

IMOBILUL DE PE ALEEA ȘELAPUTINSKI

„Dac-ar fi să mai am un copil, mi-ar plăcea să-l las
în grija acestei instituții.“

Însemnare lăsată de Clementine Churchill în cartea
de oaspeți a maternității Clara Zetkin din Moscova

De la bun început, recunosc, am fost înzestrat cu o particularitate rară printre semenii mei: am deschis ochii asupra lumii încă înainte să aterizez în ea. Mai precis, nu asupra lumii, ci a celui sălaș vremelnic căruia i se spune „pântecul mamei“. Cu ce să-l asemăn? Era ca și cum... ca și cum m-aș fi aflat înăuntrul unei portocale calde, palpitânde. Prin pereții tulburi, ca de mică, deslușeam siluetele surorilor și fratelui meu. Pe atunci nu eram convins că ei nu sunt tot eu; pentru că nu exista încă nici un „eu“. Iar ce era acel ceva care nu eram încă „eu“ mi-e greu să spun.

De undeva de departe se auzea un vuiet înăbușit. Un vuiet care nu-mi suna prea prietenos. Uneori încercam chiar să-mi acopăr, cum puteam, urechile cu labele – mai precis, ceea ce erau pe atunci urechile mele cu ceea ce mi-erău labele. Trebuie spus că, la vremea cu pricina, labele abia dacă mi se deosebeau de urechi, iar urechile abia dacă mi se deosebeau de coadă. Și, în general, cam orice abia dacă se deosebea de orice altceva. Totul era neted și cald. Totul era totul. O nedeosebire minunată. Nimic nu era conștient de sine și nimic nu se numea în nici un fel.

Bineînțeles, eu nu-mi dădeam seama că sunt în creștere. Aveam doar impresia că sălașul meu își micșorează dimensiunile. Îmi petreceam vremea cât se poate de vesel și, dacă mi s-ar fi

dat de ales, cel mai probabil aş fi preferat să rămân acolo. Spun eu asta acum, dar, chiar şi după ce m-am născut, mi se părea adesea că nu părăsisem, de fapt, adăpostul matern. Oricum ar fi fost, cine ştie de ce, Lui îi făcuse trebuinţă ca încă patru labe să calce ţărâna aceasta, ca încă o pereche de ochi (deschişi, după cum s-a pomenit deja, înainte de soroc) să privească lumea şi ca pe toate, pentru a miliarda oară, să încerce să le pună în ordine, în circumvoluţiunile lui, creierul – fie şi mic, dar foarte eficient – al unui motan.

Dar se pare că am luat-o un pic înainte.* Daţi-mi voie să vă descriu împrejurările în care s-au scurs primele săptămâni, aurorale, ale vieţii mele.

Aşadar: mămica ne-a adus pe lume pe mine, pe frăţiorul meu şi pe cele două surori în luna iunie. Naşterea a fost uşoară şi rapidă: simţind că „o apucă“, mama s-a refugiat sub un Zaporojeţ acoperit cu prelată şi s-a pus să aştepte. Zaporojeţul stătea de mulţi ani în acelaşi loc, asfaltul i se lăsase sub roţi, iar calota de prelată se găurise pe ici, pe colo. Nu mai avea nici volan, nici scaune, nici faruri, scrumieră sau pedale, nici mânere pentru geamuri, nici alte organe interne. Zăcea așa, ros şi zdrenţuit, ca stârvul unui animal sălbatic în pădure. Pe unde o mai fi acum stăpânul lui? La asta se gândea mama în timp ce aştepta declanşarea naşterii. Afară cădea o ploaie uşoară cu soare – şi, până s-a oprit, noi văzuserăm deja lumina zilei.

Lumea nu s-a cutremurat la naşterea mea; nici un clopot n-a dat zvon în înălţimile cereşti. Că veni vorba de înălţimile cereşti. În anul acela, la marginea oraşului ardeau turbăriile, şi cerul era învăluit într-un smog gălbui.¹ Dar eu nu cunoşteam

* Povestirea aceasta păcătuieşte în general atât prin faptul că o ia adesea înainte, cât şi, dimpotrivă, prin inoportune priviri retrospective, nostalgice şi lacrimogene, în dauna subiectului şi a bunului-simţ. (Notele marcate cu asteriscuri aparţin ediţiei originale).

1. În vara anului 2010 (e drept că în august, nu în iunie), din cauza temperaturilor foarte ridicate şi a lipsei precipitaţiilor, au luat foc în

alt cer, așa că mie cel care era mi s-a părut minunat. Și iată că din pâcla aceasta s-a ivit conturul botului mamei.

Mămica se numea, foarte frumos, Gloria. Era tinerică de-a dreptul. Avea blana scurtă și netedă, de un gri întunecat. În ochii albaștri, două puncte neclintite se măreau și se înnegreau în clipele de furie sau de primejdie. O linie albă piezișă îi trecea pe deasupra sprâncenei drepte, dând întregii ei ființe o expresie parcă tragică. Mustățile lungi nu se terminau brusc – mama a știut întotdeauna să aibă grijă de ea, chiar și în cele mai grele momente. Ne-a mirosit pe fiecare pe toate părțile și ne-a lins stăruiitor. Apoi a îndepărtat materiile postnatale și, pe rând, ne-a transferat într-o cutie de banane pregătită dinainte. Noi, ca niște dropsuri asortate lipite între ele, scânceam încetișor și ne topeam la soare. Ah, cutie dragă! Leagănul prunciei mele, captușit cu puf de plop, mirosind a banane Chiquita ușor putrezite! Recipient al fantasmelor copilărești, al năzuințelor, spaimelor și atâtor și atâtor altele! Profitând de avantajul că eram deja văzător, le-am luat-o înainte fraților mei, mi-am ales mamelonul preferat (stângul de pe al doilea rând) și m-am lipit numaidecât de el. Mama m-a împins ușurel cu laba din spate și m-a întrebat:

— Ce-i, puiuț, mă vezi, da? Mă vezi?

— Da, mămico. N-am să te mint, te văd foarte bine. Chiar perfect, așa zice, i-am răspuns și m-am apucat încă mai lacom de supt. Mama a căzut pe gânduri.

— Asta nu e normal la o pisică.

Eu am mai luat o înghițitură, mi-am șters buzele de blana de pe pântecul ei și am spus:

— Da, mămico, ai perfectă dreptate! Nu e normal. Am impresia că natura le-a aranjat în așa fel încât, prin această excepție particulară, să confirme încă o dată regula valabilă pentru pisici!

mod spontan regiuni întinse de turbă din mai multe părți ale Rusiei, provocând un adevărat dezastru ecologic.

— Ești sigur, motănelul meu?

— Nu, mămico, nu sunt sigur deloc.

După ce m-am săturat, m-am așezat într-o rână și am început să chibzuiesc. Nu se cade unui motan, fie el și în vârstă de numai câteva ore, să umble fără nume.

— Pe mine cum mă cheamă, mămico?

Mama s-a gândit și mi-a spus că mă cheamă Savelie. De ce mi-o fi pus numele ăsta, nu știu. Probabil în cinstea brânzicii de vacă Savvuška, cu care se hrănise pe toată perioada gravidiei. Brânzica aceasta o aducea la ieșirea din spate a magazinului ABK casiera Zina, și mama spunea că ea ne salvase de la moartea prin inaniție. În semn de recunoștință față de femeia aceasta iubitoare de pisici, a botezat-o pe una din surorile mele Zina, iar pe cealaltă ABK. Fratelui meu însă n-a mai apucat să-i dea nume, pentru că... Pe scurt, el nici n-a mai ajuns să-și dea seama că se născuse. Și poate că, din punctul lui de vedere (dacă punctul acesta ar fi existat), nici n-a fost așa rău. Pentru că, atunci când ești încă atât de aproape de un capăt al neființei, celălalt capăt n-are cum să te sperie prea tare. Frica e presimțirea pierderii, iar dacă n-ai încă nimic al tău, n-ai nici de ce să te temi. Cred că și mama înțelegea asta, și de aceea moartea fiului n-a fost pentru ea o tragedie. A chemat echipa de înmormântări a cârțișelor, și acestea l-au încredințat pe fratele meu țărânei în grădină, la poalele unui plop înalt. Mâțelor nu le e dat să trăiască prea mult. Soarta ne scarpină mereu în răsăr.

Mi-am început viața în vechiul cartier negustoresc Taganka, pe aleea Șelaputinski, pe malul înalt al Iauzei¹. Cutia noastră se nimerise lângă vechiul imobil al Morozovilor². Da, faimosul

1. Afluent al râului Moscova, în care se varsă chiar în zona veche, centrală, a capitalei rusești.

2. Familie de negustori și întreprinzători ruși, una dintre cele mai bogate din Rusia prerevoluționară.

meu tiz – comerciant, iubitor de teatru și sinucigaș¹ – e un vlăstar al acestui neam. La începutul noului mileniu, clădirea de secol nouăsprezece se dărăpănase și se buhăise aproape de tot. Pe fațadă se legăna o plasă de construcție ruptă, ferestrele se înnegriseră de funinginea vechilor incendii. O pereche de ciori pusese stăpânire pe verandă. Doi amorași bucălați susțineau grijuliu de pe laturi ferestruica rotundă de pe fronton, și ciorile, scoțându-și ciocurile la iveală prin ea, închipuiau un adevărat medalion de familie. Un stol de nimfe fugeau în salturi pe basorelieful rămas teafăr pe ici, pe colo, urmărite de doi satiri dezlănțuiți, care nu le puteau ajunge nicicum din urmă. Capul și fluierul unui satir se desprinseseră de mult, iar una dintre nimfe își pierduse în goană laba piciorului și un genunchi². Subiectul vesel al sculpturii contrasta într-o câțiva cu destinația clădirii: pe vremea Morozovilor, aici fusese un azil pentru bătrâni și bolnavi din toate păturile sociale, iar sub regimul sovietic, maternitatea Clara Zetkin. Imobilul era înconjurat de un gard burtos de fier, și câțiva stejari se întindeau cu crengile printre zăbrele ca niște prizonieri flămânzi după o strachină cu zeamă.

Clădirea păstra o mulțime de povești. Cărțițele, bunăoară, povesteau că, în anii '80, imobilul abandonat începuse să fie vizitat de un tânăr student la Academia de Arte Surikov, un anume Belakvin³ (școala se afla foarte aproape, pe aleea Tovarîșeski). Studentul își despacheta calabalâcul specific meseriei –

1. Savva T. Morozov (1862–1905), mare industriaș rus, mecena și patron interesat de bunăstarea lucrătorilor săi; s-a sinucis în condiții neclarificate.

2. Clădirea construită de familia Morozov este reală, însă basoreliefurile sunt inventate de autor. Imobilul a fost între timp restaurat.

3. Trimitere la numele unui personaj din *Divina comedie*, Belacqua, un prieten pe care Dante îl întâlnește în primul „brâu” al purgatoriului, unde se află cei care abia în ultimul moment al vieții s-au îndreptat spre Dumnezeu.

trepiedul, șevaletul și paleta – și timp de jumătate de zi își traducea pe pânză impresiile trezite de pitoreștile ruine. E greu de spus cum evoluase cariera lui artistică, dar abia către sfârșitul anilor 2 000, când era deja bătrân și corpolent, cu barba vâlvoi, hotărâse, cine știe de ce, să-și aleagă dărâmăturile fostei maternități drept reședință permanentă. Îl atrăgea ceva aici, îl captiva. Ce anume? Cu timpul, mi-am dat seama: mai devreme sau mai târziu, ajungem să semănăm cu ceea ce ne place. Ca atare, tânărul pictor fascinat de decădere decisese să-și transforme în ruine și propria viață. Tot cârțile spuneau că își găsisse odihna veșnică undeva înăuntrul clădirii. De fapt, rămășițele pământești nu i le văzuse nimeni, încât cârțile nu izbutiseră să-l îngroape.

Așadar, lădița s-a deschis¹, și a început perioada fericită a primelor acumulări. Pietricele, fire de iarbă, chibrituri, frânturi de lumină și de note, vise și visări, praf, puf, focuri și întunecimi. Toate acestea se adunau cu grijă, se așezau și se depuneau pe fundul mâlos al conștiinței mele ca să mă închege, să mă întocmească, să-mi dea contur. Tezaurul meu fără folos, averea mea iluzorie. Și ce contează că din speranțe nu mai rămân, cu timpul, decât focuri mocnite pe dealuri... Dar despre toate astea mai târziu, mai târziu.

Căci acum... Da, acum lumea mă primea cu bunăvoință, și, parcă în semn că e așa, femeile care spălau geamurile mi-au salutat sosirea dând din mână cu mișcări largi, generoase. De pe balconul casei de vizavi răsuna un motiv muzical, secțiunea *allegro* din concertul *L'Amoroso* de Antonio Vivaldi. Locatarul de la etajul patru, Denis Alekseevici, văduv și mizantrop, asculta concertul acesta de dimineață până seara. Înclin să cred că nu avea o părere prea bună despre lumea în care îi fusese dat să se nască în urmă cu șaizeci și patru de ani. Da, nu dădea plane-

1. Expresie devenită idiomatică în limba rusă, preluată din fabula lui I. Krîlov „Lădița“.